

KIRGISTAN

OBLICZA TRANSFORMACJI

Redakcja naukowa
Michał Kuryłowicz
Krystian Pachucki-Włosek

Kirgistan – oblicza transformacji

pod redakcją
Joachima Dieca, Anny Jach,
Michała Kuryłowicza i Jana Brodowskiego

Tom 1

KIRGISTAN – oblicza transformacji

POD REDAKCJĄ

MICHAŁA KURYŁOWICZA I KRYSTIANA PACHUCKIEGO-WŁOSKA

Michał Kuryłowicz
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-5041-6683>
✉ michal.kurylowicz@uj.edu.pl

Krystian Pachucki-Włosek
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-4527-5441>
✉ krystian.pachucki97@gmail.com

© Copyright by individual authors, 2020

Recenzent: prof. dr hab. Grzegorz Mazur

Opracowanie redakcyjne: Marta Kupińska

Projekt okładki: © Ka Klakla

ISBN 978-83-8138-107-9 (druk)
ISBN 978-83-8138-265-6 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381382656>

Na okładce wykorzystano zdjęcie autorstwa E. Żak
(Biszkek, Kirgistan)

Publikacja została dofinansowana ze środków Wydziału Studiów
Międzynarodowych i Politycznych UJ, Instytutu Rosji i Europy
Wschodniej UJ, Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

<i>Od redakcji</i>	9
<i>From the Editor</i>	11
Michał Kuryłowicz, Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Wprowadzenie</i>	13

I. Polityka

1. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Prezydent i egzekutywa we współczesnym Kirgistanie</i>	25
2. Michał Kuryłowicz	
<i>Parlament i ewolucja systemu partyjnego w Kirgistanie po 2010 roku</i>	43
3. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Oblicze ideowe republiki i polityka historyczna współczesnego Kirgistanu</i>	69

II. Gospodarka

1. Łukasz Rabiasz	
<i>Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne Kirgistanu, główne działy gospodarki i polityka ekonomiczna po 2010 roku</i>	85
2. Katarzyna Kosowska	
<i>Kirgistan w pętli energetycznej – problemy z wykorzystaniem potencjału wodnego republiki, tradycyjne i nowe źródła energii</i>	105
3. Patryk Dujka	
<i>Handel międzynarodowy Kirgistanu – najważniejsi partnerzy, kluczowe produkty eksportowe i importowe</i>	123

4. Konstancja Polit
*Migracja zarobkowa z Kirgistanu. Znaczenie gospodarcze
i polityczne kirgiskich gagarbaiterów*143

III. Społeczeństwo

1. Paweł Panasiuk
Panorama społeczna Kirgistanu169
2. Elżbieta Żak
*Tożsamość państwowa czy komunikacja międzykulturowa?
Problemy językowe we współczesnym Kirgistanie*185
3. Daria Saprynskaja, Iwan Sokołowski
Islam w Kirgistanie207
4. Barbara Tomków
*Polityka w zakresie równości płci i pozycja kobiety
we współczesnym Kirgistanie*227
5. Michał Kuryłowicz
Edukacja i polityka edukacyjna współczesnego Kirgistanu245
6. Bartosz Oleszko-Pyka
*Dziennikarstwo internetowe oraz media społecznościowe
w Kirgistanie – znaczenie oraz społeczna odpowiedzialność*.....271

IV. Kirgistan na arenie międzynarodowej

1. Michał Lubina
*Po pierwsze Rosja. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa
Kirgistanu wobec nowych wyzwań na obszarze eurazjatyckim*287
2. Sebastian Torłop
*„Mała Wielka Gra” – Kirgistan pomiędzy Federacją Rosyjską
a USA w aspekcie militarnym*.....311
3. Paweł Panasiuk
Kirgistan – stosunki z sąsiadami w regionie Azji Centralnej.....329
4. Kinga Osierda
Tureckie soft power w Kirgistanie343

Zakończenie

Elżbieta Żak	
<i>Odwiedziny w „nieucywilizowanej” przestrzeni</i>	361
Biogramy	367
Indeks nazwisk.....	371

BARBARA TOMKÓW

4. Polityka w zakresie równości płci i pozycja kobiety we współczesnym Kirgistanie

ABSTRACT

Equality Policy and the Status of Women in Modern Kyrgyzstan

The work on the situation of women in Kyrgyzstan raises issues related to the period of transformation after the collapse of the Soviet Union. The text presents legislative changes regulating women's rights. Another issue is social awareness of inequalities and thus the participation of women in social and political life. Part of the work is devoted to describing the practice of bride kidnapping. The paper also covers other traditional elements such as traditional role of the woman as a leader and religious guide. An important emphasis is placed on labour migration, its realities and its impact on the situation of women.

Keywords: women's rights, inequality, migration, tradition

Резюме

Политика в области полового равенства в современном Кыргызстане

В работе о положении женщин в Кыргызстане поднимаются вопросы, связанные с периодом преобразований после распада Советского Союза. В тексте представлены законодательные изменения, регулирующие права женщин. Другой вопрос – это социальное осознание неравенства и, соответственно, участие женщин в общественно-политической жизни. Часть

roboty poświęcana opisaniu praktyki poхищения невест. Рассматриваются и другие традиционные элементы, такие как традиционная роль женщины как лидера и религиозного гида. Большое внимание уделяется трудовой миграции, ее реалиям и влиянию на положение женщин.

Ключевые слова: права женщин, неравенство, миграция, традиция

Okres transformacji a sytuacja kobiet

Informacje na temat statusu kobiet w koczowniczych plemionach przedradzieckiej Azji Centralnej są niedokładne i częściowo stronnicze. System społeczny opierał się wówczas na męskiej dominacji oraz hierarchicznej strukturze (Massell, 1974, s. 20). Kobiety były odpowiedzialne za opiekę nad dziećmi, posiadały niewiele praw, nie mogły odziedziczyć majątku, nie płacono im za pracę, ponieważ ich funkcje postrzegano jako naturalne dla dobrego funkcjonowania społeczności – pracowały w polu, hodowały bydło i produkowały żywność. Małżeństwa zawierano bardzo młodo, powszechnie stosowano również karę fizyczną (Massell, 1974, s. 20).

Właśnie tego tradycyjnego obrazu użyli bolszewicy do legitymizacji własnych działań, których celem była emancypacja kobiet. Utrzymanie Azji Centralnej pod kontrolą wymagało nie tylko zorganizowanego przez państwo aparatu przymusu, ale także wsparcia ideologicznego. Administracja sowiecka nadała priorytet polityce wobec kobiet, nie tylko dlatego, że tradycyjna struktura społeczna w regionie była dla nich wyraźnie nie do przyjęcia, ale także ze względu na to, że emancypacja kobiet mogłaby pomóc w zwalczaniu religii, a zatem skutkowałaby łatwiejszym nadzorem nad regionem (Massell, 1974, s. 98). Bolszewicy próbowali dokonać zmiany tradycyjnej ich roli na promowaną przez siebie koncepcję „kobiet sowieckich”, które pomogłyby im osłabić dotychczasowe struktury społeczne i ustanowić nowe normy, również polityczne. Według

radzieckiej ideologii angażowanie się w produktywną pracę to istotny czynnik do osiągnięcia osobistej niezależności i poprawienia statusu społecznego przez kobiety.

Rola państwa zmieniała się wraz z upadkiem Związku Radzieckiego, który był odpowiedzialny za realizację szerokiego zakresu podstawowych usług publicznych, takich jak edukacja, opieka nad dziećmi i ochrona zdrowia. Zostały one szybko zlikwidowane po jego upadku (Farrington 2005, s. 178). Dlatego większość kobiet w Kirgistanie nadal łączy wiele wspólnych doświadczeń: początkowe zmiany, które je dotknęły, dotyczyły sfery ekonomicznej – była to utrata pracy lub bardzo niskie zarobki. Kobiety jako pierwsze musiały radzić sobie z pogarszaniem się systemu socjalnego w takich sferach jak opieka nad dziećmi, usługi medyczne i szkolnictwo. Mocno konfrontowano je również z konsekwencjami migracji zarobkowej. Wpływ okresu przejściowego na życie kobiet w Azji Centralnej zaznaczył się nie tylko w sferze gospodarczej, ale także kulturowej i politycznej. Upadek Związku Radzieckiego oznaczał nowe niepodległe państwa, ale też doprowadził do redefinicji tożsamości narodowych, powrotu do tradycji i ponownego tworzenia i odrodzenia historii (Thieme, 2008, s. 332).

Prawo a płęć

Kirgistan wraz z innymi krajami Azji Centralnej ratyfikował odpowiednie konwencje Międzynarodowej Organizacji Pracy regulujące prawa kobiet w 1992 roku (International Labour Organization). Konstytucja i ustawa o gwarancjach państwowych dotyczących równych praw i równych szans dla mężczyzn i kobiet zapewniają równość płci i zawierają przepisy zabraniające dyskryminacji seksualnej. Ponadto wspomniana ustawa ustanawia zakaz molestowania seksualnego w miejscu pracy i określa, że w przypadku jego naruszenia pracodawca może być ścigany. W praktyce dokument

ten jest w dużej mierze nieskuteczny ze względu na brak zainteresowania ze strony struktur państwowych jego egzekwowaniem oraz niewystarczające sankcje (Ibraeva et. al, 2012, s. 15). W kwietniu 2017 roku przyjęto nową ustawę „O ochronie przed przemocą domową”, która zastąpiła poprzednią – z 2013 roku – i uzupełnia luki prawne wcześniejszej regulacji. W szczególności podkreśla, że każdy, kto wie o występowaniu tego rodzaju przemocy, może zgłosić to policji. Dalej wyznacza ona role i obowiązki państwowych i lokalnych organów samorządowych w zakresie ochrony przed przemocą domową (*New Progressive...*, 2017). Kolejnym ważnym dokumentem regulującym kwestie płci jest dekret „W sprawie środków poprawy polityki płci” z 2006 roku. Podkreśla on wymóg ustanowienia na listach wyborczych co najmniej 30% miejsc dla kobiet (Ibraeva et. al, 2012, s. 14). Jednak ustawodawstwo dotyczące pracy stwarza kobietom bariery w dostępie do zatrudnienia, tłumacząc to troską o ich zdrowie, zabraniając na przykład wykonywania więcej niż jednej pracy.

W 2012 roku powołano Krajową Radę ds. Płci i Rozwoju. Przewodniczy jej wicepremier. Rada stanowi organ doradczy złożony z ministrów, wiceministrów i kompetentnych przedstawicieli rządu. Koordynacja wdrażania polityki płci jest przypisana do Departamentu Polityki Płci Ministerstwa Pracy i Rozwoju Społecznego. Urząd ten ma niewielką liczbę pracowników i oddzielną alokację budżetową. Powinien być wspierany przez punkty kontaktowe ds. płci w ministerstwach, agencjach państwowych i urzędach władz lokalnych, jednak w praktyce jego możliwości są ograniczone (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2016).

Uprowadzenie panny młodej

W kontekście wspomnianego prawodawstwa warto się przyjrzeć podejściu struktur państwowych do szeroko krytykowanego kir-

giskiego zwyczaju uprowadzenia panny młodej. Kirgistan ma w regionie reputację kraju liberalnego pod względem polityki płci, a mimo to powszechne jest w nim zawieranie związku w wyniku porwania. Szacuje się, że stanowi ono od 16 do 24% wszystkich małżeństw (Nedoluzhko, Agadjanian, 2015, s. 868). Jedną ze skrajności jest sytuacja, w której mężczyzna uprowadza wybraną kobietę, bez jej zgody. W innych przypadkach odbywa się ucieczka lub etapowe porwanie, kiedy młodzi uprzednio zgadzają się na udział w zwyczaju – na przykład gdy ich rodzice nie akceptują małżeństwa.

Uprowadzenie panny młodej, zwane *ala kachlu*, zwykle angażuje potencjalnego pana młodego i jego przyjaciół. Zazwyczaj eskortują oni kobietę do samochodu, a następnie przewożą do domu mężczyzny – dziewczyna zostaje porwana z własnego domu, szkoły czy miejsca pracy. Potem spędza czas pod opieką rodziny pana młodego. Krewni mężczyzny wymuszają na niej napisanie listu „zgody” do swoich bliskich oraz nałożenie na siebie szala ślubnego. Jeżeli to uczyni, oznacza, że akceptuje małżeństwo. Cały proces może trwać od kilku godzin do paru dni. W końcu rodzina pana młodego udaje się do rodziców kobiety, aby „przeprosić”, przekazać list córki i, tradycyjnie, ofiarować owce i inne dary – tak zwany *kałym* (Mroczkowska, 2010, s. 265).

Pomimo naganności opisanego zwyczaju większość dziewcząt decyduje się zostać z porywaczami, za zgodą swoich rodziców. W zaistniałej bowiem sytuacji odmowa mogła szkodzić ich reputacji. Nieraz porwane kobiety stają się nieatrakcyjne dla kolejnych potencjalnych kandydatów na męża. W tym kontekście ważna jest rola małżeństwa jako instytucji społecznej. Od kobiet i mężczyzn w Kirgistanie oczekuje się wstąpienia w związek w młodym wieku, z wielu powodów: braku społecznej akceptacji przedmałżeńskiej aktywności seksualnej; oczekiwania, by kobiety miały wiele dzieci; postrzegania instytucji małżeństwa jako cezury wyznaczającej uzyskanie miana osoby dorosłej. Rodziny kobiet o niskim statusie

społecznym i majątkowym mogą być szczególnie skłonne do uczestniczenia w *ala kachlu*. Wreszcie porwania są często praktykowane jako akty określenia przynależności etnicznej. Zlekceważenie tego zwyczaju oznacza odrzucenie kirgiskiej tradycji, co z kolei może spowodować wykluczenie ze społeczności lokalnej.

Porwanie narzeczonych zostało uznane za niezgodne z prawem w kodeksie karnym Kirgistanu w 1994 roku. Prezydent Ałmazbek Atambajew 25 stycznia 2013 roku podpisał ustawę, która zmieniła art. 154 i art. 155 kodeksu karnego, podnosząc maksymalną wysokość kary pozbawienia wolności za porwanie narzeczonej do siedmiu lat, a także do dziesięciu lat w przypadku, gdy kobieta jest nieletnia. Zmiany w prawie były między innymi efektem nacisku organizacji społecznych, szczególnie aktywnych od 2012 roku, kiedy uruchomiono Kampanię 155, „ogólnokrajową kampanię mającą na celu wyeliminowanie praktyki porwania narzeczonych w Kirgistanie” (Galdini, 2014). Jednak liczba spraw sądowych wszczętych wobec sprawców pozostaje wyjątkowo niska w porównaniu ze skalą problemu. Stygmatyzacja związana z buntowaniem się przeciwko uprowadzeniom, które duża część społeczeństwa nadal postrzega jako element tradycji, często skłania dziewczynę i jej rodzinę, by nie składali zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa.

Kobiety a migracja

Odsetek kobiet emigrujących do Federacji Rosyjskiej jest znaczący. Według danych opublikowanych przez Federalną Służbę Migracyjną Federacji Rosyjskiej w kwietniu 2016 roku na terytorium Rosji przebywało 574 194 obywatele Kirgistanu, z czego 223 073 to kobiety, co stanowi prawie 40% kirgiskich migrantów (Федеральная Миграционная Служба Российской Федерации, 2016). Od czasu przystąpienia Kirgistanu do Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej, w sierpniu 2015 roku, procedury dotyczące osób opuszczających

kraj i członków ich rodzin zostały uproszczone. Chociaż przepływy migracyjne składają się w większej mierze z mężczyzn, wyraźnie wzrasta ich feminizacja. Głównym powodem, dla którego kobiety decydują się na wyjazd za granicę – niezależnie od tego, czy same, czy z mężem lub innym członkiem ich rodziny – jest chęć zapewnienia wsparcia finansowego najbliższemu. Migrację często uważa się za jedyne rozwiązanie służące poprawie poziomu życia.

Jednak realia pobytu na obczyźnie często różnią się od oczekiwań. Kobiety i dzieci są tam szczególnie narażone na dyskryminację, przemoc i wykorzystywanie seksualne. Ponadto grozi im w większym stopniu niż mężczyznom nielegalne zatrudnienie, a co za tym idzie wyzysk w pracy, nieodpowiednie warunki życia i ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej. Warto jednak zaznaczyć, że po wstąpieniu Kirgistanu do Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej sytuacja migrantów uległa poprawie. Dzięki ograniczeniu formalności, a także zmniejszeniu kosztów życia więcej osób zdecydowało się na legalizację swojego pobytu w Federacji Rosyjskiej. Mimo że nielegalne zatrudnienie jest coraz rzadszym procederem, wciąż stanowi problem.

Kirgiskie migrantki padają również ofiarą przemocy ze strony swoich rodaków, tzw. „patriotów”. Zdarzają się przypadki agresji wobec kobiet, które żyją w związku z mężczyznami niepochoďzącymi z Kirgistanu. W 2012 roku w Internecie opublikowano wideo pokazujące młodą Kirgizkę stojącą nago na ciemnej ulicy, w otoczeniu Kirgizów, którzy ją obrażają i biją, domagając się odpowiedzi na pytanie, dlaczego „przynosi wstyd narodowi i angażuje się w prostytucję z mężczyzną innej narodowości” (Beishenbek Kyzy, 2012). Przedstawiona sytuacja wywołała wówczas ogromny protest, a mimo to podobne, nowe nagrania pojawiają się w sieci regularnie.

Kobiety są też często napiętnowane przez swoje społeczności, gdy wracają do Kirgistanu. Według rosyjskich statystyk 48% migrantek mieszka samotnie. Aż 82% Kirgizek było w związku

mażeńskim z osobą, która pozostała w kraju (International Federation for Human Rights, 2016). W północnym Kirgistanie i na obszarach miejskich powszechnie akceptuje się, że kobiety migrują samodzielnie, podczas gdy taka postawa ich odpowiedniczek z obszarów wiejskich i południowej części państwa może się spotkać z dezaprobatą ze strony członków ich społeczności. Dodatkowo w przypadku nieudanego doświadczenia migracyjnego kobiety są bardziej narażone na utratę statusu społecznego niż mężczyźni. Te, które opuściły kraj same i pragną wyjść za mąż po powrocie, mogą napotkać trudności w niektórych konserwatywnych społecznościach, w których wątpliwość budzi ich „honor”. Ryzyko to jest szczególnie wysokie w wiejskich częściach Kirgistanu.

Na negatywne konsekwencje migracji narażone są również kobiety, których mężowie wyjechali za granicę. Zdarza się, że żonaci mężczyźni wchodzą w związki pozamażeńskie i zakładają drugą rodzinę podczas pobytu w innym państwie (Manjoo, 2014). Niektórzy z nich nadal wysyłają przekazy pieniężne do swoich pierwszych żon mieszkających w Kirgistanie, natomiast inni po prostu urywają kontakty. Migracja stała się jednym z czynników, które doprowadziły do wzrostu liczby porwań narzeczonych. Przed wyjazdem z kraju mężczyźni zwykle pragnie znaleźć żonę, aby zapewnić opiekę rodzicom podczas swojej nieobecności. Kobieta, którą wybierze, jest nie tylko ofiarą uprowadzenia, ale również wyzysku, ponosząc ciężar troski o rodzinę męża.

Kobiety w życiu politycznym i społecznym

W Kirgistanie silne są stereotypy społeczne dotyczące oczekiwanych ról kobiet i mężczyzn, przenikają wszystkie sektory i obszary funkcjonowania państwa. Dotyczy to również sfery publicznej. Aktywna partycypacja kobiet w życiu politycznym wciąż pozostaje rzadkością. Niewielki odsetek prowadzących tego rodzaju działal-

ność kobiet zмага się z dyskryminującymi postawami i przeszkodami na drodze do awansu. W 2017 roku wśród 120 deputowanych parlamentu było 19 kobiet. W samorządach lokalnych ich odsetek był niższy: zajmowały 706 miejsc z ogólnej liczby 6955 przedstawicieli władz lokalnych. W radach miejskich na 1127 mandatów 595 przypada kobietom, co stanowi około 21% wszystkich radnych (United Nations Development Programme, 2017). Widać wyraźnie, że kobiety na stanowiskach państwowych są w mniejszości, jednak jest ich więcej, niż można by się spodziewać.

Przykładem kobiety zajmującej wysokie stanowisko państwowe jest Roza Otunbajewa, kojarzona głównie z życiem politycznym kraju. Karierę w tej dziedzinie zaczęła w 1981 roku, wcześniej wykładała na Kirgiskim Uniwersytecie Narodowym. W roku 1992, rok po odzyskaniu przez republikę niepodległości, została pierwszym ambasadorem byłej Republiki Radzieckiej w Stanach Zjednoczonych. Dwa lata później mianowano ją na stanowisko ministra spraw zagranicznych. Po trzech latach przeniosła się do Londynu jako pierwszy poradziecki ambasador Kirgistanu w Wielkiej Brytanii, a następnie pełniła funkcję zastępcy specjalnego przedstawiciela ONZ w Gruzji. Po powrocie do Biszkeku w 2004 roku założyła partię polityczną Ata Žurt. Została jednym z liderów tulipanowej rewolucji w marcu 2005 roku (Ó Beacháin, 2009, s. 3329). Po kolejnej rewolucji, w 2010 roku, zaczęła sprawować urząd prezydenta okresu przejściowego i pełniła tę funkcję do 2011 roku (*Роза Исаковна Отунбаева...*, 2010). Następnie wycofała się z polityki, ale nie z życia społecznego. W 2012 roku założyła fundację Inicjatywa Rozy Otunbajewej. Głównym celem organizacji jest inicjowanie i wdrażanie programów i projektów, które przyczyniają się do rozwoju społecznego, politycznego, gospodarczego i środowiskowego Kirgistanu. Działalność fundacji jest ukierunkowana na rozwój edukacji, sztuki i kultury, wspieranie kobiet i młodzieży, a także tworzenie platform rozwoju wielokulturowego (Roza Otunbayeva Initiative). Jedno z przedsięwzięć

to projekt mentorski „Ustat”. Jego celem jest budowanie potencjału młodych kobiet w życiu publicznym i politycznym: rozwój zdolności przywódczych, doskonalenie umiejętności krytycznego myślenia, zdobywanie doświadczenia w opracowywaniu projektów politycznych i podejmowaniu decyzji w sprawach publicznych.

Istnieje też szereg innych organizacji pozarządowych zajmujących się kwestiami dotyczącymi równości płci. Forum Kobietych Organizacji Pozarządowych jednoczy 80 z nich (United Nations Development Programme, 2017). Jego głównym celem jest prowadzenie wspólnych działań i szkoleń, promowanie upodmiotowienia kobiet. Organizacje pozarządowe skoncentrowane na płci pracują nad szeroką gamą zagadnień, w tym świadczeniem usług wsparcia dla osób, które doświadczyły przemocy, czy wzmocnieniem pozycji gospodarczej i politycznej.

Stowarzyszenie Nowy Rytm zostało założone w 2014 r. w Oszu, na południu Kirgistanu. Początkowo grupa nie była w ogóle otwarta na forum publiczne – cztery dziewczęta spotykały się, by rozmawiać na tematy, które ich dotyczą, takie jak prawa kobiet, przemoc wobec kobiet i nierówność płci (Ashiraliev, 2018). Dwa lata później dwie z nich postanowiły podjąć szersze działania, organizując marsz w dniu 8 marca 2016 roku (Międzynarodowy Dzień Kobiet). Ich pierwsza publiczna kampania miała na celu informowanie społeczeństwa o prawach i problemach kobiet. Uwaga Nowego Rytmu skupia się na młodszym pokoleniu, osobach w wieku od 14 do 28 lat. Jednym z ich głównych założeń jest walka z przemocą domową, wczesnym małżeństwem i zjawiskiem seksizmu oraz zachęcanie kobiet do kontynuowania studiów wyższych.

Bibi otun

Aktywność kobiet i ich rola w społeczeństwie wynika również z tradycji. W Azji Centralnej ważną funkcję pełnią przewodniczki

duchowe zwane *bibi otun* (w Kirgistanie również *otyncza*). Wykonują one czynności religijne, prowadzą ceremonie, uczą młodsze pokolenia oraz działają jako liderki wśród kobiet (Cieślewska, 2017, s. 20). Dzięki temu, że są autorytetami religijnymi i zajmują wysoką pozycję w swoich społecznościach, mogą również pełnić funkcje przywódców w obu obszarach. *Bibi otun* działają w sferze codziennych praktyk i tradycji dotyczących duchowości, która łączy je z Bogiem. Z powodu tego specjalnego dostępu do świata nadprzyrodzonego cieszą się szacunkiem podobnie jak mężczy przywódcy religijni lecz ich status jest niższy, ponieważ na ogół mają gorsze wykształcenie religijne. Z pewnością jednak przyczyniają się do tworzenia homogenicznego świata kobiet, z własnymi tradycjami i zasadami, które konsekwentnie kształtują życie społeczności.

W przeszłości funkcje *bibi otun* często pełniły córki lub żony przywódców religijnych, kobiety ze znaczących rodzin. Kształciły się w szkołach z programem nauczania podobnym do realizowanego w placówkach dla chłopców. Tradycyjny system edukacji islamskiej, który obejmował oddzielne szkoły dla dziewcząt, był silnie krytykowany przez carską administrację, ponieważ uważano go za zacofany i nieodpowiadający potrzebom współczesnego świata (Krämer 2006, s. 321-322). Pomimo panujących wątpliwości co do poziomu nauczania *bibi otun* stanowiły ważne źródło wiedzy dla dziewcząt na temat wiary. Edukacja religijna była niezbędna z punktu widzenia znajomości norm religijnych, społecznych i etycznych, które stanowiły podstawę dobrego wychowania. Miało to ogromne znaczenie dla przyszłego małżeństwa kobiety i umiejętności, których potrzebowała, aby wychować swoje dzieci. W następstwie rewolucji komunistycznej szkoły zostały zamknięte, a działalność *bibi otun* zakazana, niemniej jednak, podobnie jak w przypadku innych przywódców religijnych, były one nadal aktywne w swoich społecznościach. Głównym obiektem przesładowań stało się oficjalne duchowieństwo, podczas gdy *bibi otun* –

których status był nieoficjalny – władze kontrolowały w mniejszym stopniu (Peshkova 2009, s. 11). Odegrały one ważną rolę w zachowaniu tradycji islamskiej w czasie komunizmu. Podczas gdy mężczyźni częściej angażowali się w pracę poza społecznością i byli narażeni na wpływy zewnętrzne, w tym ateizację, kobiety zwykle pozostawały w domu. Stąd prowadziły bardziej tradycyjny tryb życia, praktykując stare zwyczaje i przekazując wiedzę o nich dzieciom (Kandiyoti, Azimova, 2004, s. 331).

Współcześnie *bibi otun* wciąż zajmują się sprawami religijnymi i rytuałami, a także uczą religii dzieci i kobiety. Prowadzą modlitwy i rytuały dla kobiet podczas różnych uroczystości: ślubów, pogrzebów itp. Czasami przewodzą także pielgrzymkom do mazarów. Ponadto wykonują specjalnie rytuały sprzyjające rozwojowi życia duchowego kobiet, a nawet zapewniają różne formy uzdrawiania. Aby zostać *bibi otun*, należy mieć dobre pochodzenie, wymagana jest znajomość religii i tradycji, talent muzyczny i poetycki. Liderki kobiet powinny być również szkolone przez starszą *bibi otun* (Cieślewska, 2017, s. 211). Jej zawód traktuje się jako służbę społeczności, więc przyjmowanie drogich prezentów lub wymuszanie znacznych nagród nie jest akceptowalnym zachowaniem. Oczekuje się również, że *bibi otun* będzie miała harmonijne i stabilne życie rodzinne.

Trudno ocenić rzeczywisty wpływ *bibi otun* na kobiety w Kirgistanie, ponieważ różni się on w zależności od danej społeczności. Jednak postaci liderki religijnych mają szczególne znaczenie w Kotlinie Fergańskiej. Uwydatniło się to zwłaszcza po rewolucji z 2010 roku. W chaotycznej rzeczywistości obszaru pokonfliktowego wiele kobiet znalazło wsparcie w religii, będąc przekonanymi, że islam pomógł im pokonać trudności życia codziennego (Cieślewska, 2017, s. 151). Dla niektórych uczestnictwo w ceremoniach lub zaangażowanie religijne są okazją do wyjścia poza krąg rodzinny, do brania udziału w życiu społecznym. Często łatwiej jest im uzyskać zgodę teściowej lub męża na opuszczenie domu

w celu uczestniczenia w lekcji religii, niż aby wyjść z innego powodu. Część kobiet postrzega praktyki religijne jako formę samorealizacji, która daje im poczucie satysfakcji wynikającej z robienia czegoś, co odpowiada ich interesom. Żeńskie zgromadzenia i lekcje religii prowadzone przez kobiece przywódczynie stają się coraz bardziej popularne, zwłaszcza że tylko mężczyźni mogą uczęszczać do meczetów. *Bibi otun* mają wielki wpływ na kobiety. Czasami na zgromadzenia religijne przybywają ich setki, aby słuchać liderek. Nic dziwnego, że przywódczynie w znacznym stopniu kształtują poglądy kobiet kirgiskich.

Podsumowanie

Sytuacja kobiet w Kirgistanie wciąż wymaga zdecydowanej poprawy. Nie chodzi tu wyłącznie o zmiany legislacyjne, gdyż te są ciągle uaktualniane i zmierzają w dobrą stronę. Ze strony organów państwowych zauważalny jest przekaz o braku zezwolenia na przemoc, wykorzystywanie seksualne czy porwania narzeczonych, jak również dążenie do zwiększenia udziału kobiet w życiu politycznym, co jest też regulowane prawnie. Jednak codzienna praktyka społeczna w znaczącym stopniu odbiega od litery prawa. Potrzeba bardziej efektywnego wdrażania przepisów w życie. Nawet najdoskonalsze prawodawstwo jest niewystarczające, jeżeli brakuje zdecydowania i konsekwencji w jego egzekwowaniu. Kolejna problematyczna kwestia to świadomość społeczna, wymagająca uwrażliwienia na problem dyskryminacji ze względu na płeć. Dlatego takie inicjatywy jak fundacja Inicjatywa Rozy Otunbajewej czy Nowy Rytm, pomagające kobietom w ciężkiej sytuacji, ale też wychowujące nowe pokolenia bardziej świadomych Kirgizek, są tak potrzebne temu społeczeństwu.

Kirgistan to również miejsce, gdzie tradycja mocno ściera się z postępem. Mimo wielu zachodnich wzorców, które zostały

przyjęte, bardzo widoczne są elementy tradycyjne. Zrozumiały jest fakt, iż państwo nie chce zatracić swojej tożsamości i tradycji. Nie może się to jednak odbywać kosztem łamania praw kobiet. Zwłaszcza biorąc pod uwagę fakt, że tradycyjnie pełniły one nie tylko funkcję opiekunek domowego ogniska, ale również liderek. Jako *bibi otun* sprzyjały upodmiotowieniu kobiet, funkcjonowały jako osoby aktywne, zaangażowane w życie społeczności, a nie tylko rodziny.

Zachodnie wzorce są niemożliwe do przeniesienia w stu procentach w realia kirgiskie, jednak odwołując się do tradycji, musimy pamiętać, że jest ona niejednowymiarowa, i to również w niej można znaleźć źródła emancypacji kobiet.

Bibliografia

- Cieślowska A., 2017, *Islam with a Female Face: How Women Are Changing the Religious Landscape in Tajikistan and Kyrgyzstan*, Kraków.
- Farrington J.D., 2005, *De-Development in Eastern Kyrgyzstan and Persistence of Semi-Nomadic Livestock Herding*, „Nomadic Peoples”, vol. 9, no. 1-2, <https://doi.org/10.3167/082279405781826191>.
- Kandiyoti D., Azimova N., 2004, *The Communal and Sacred. Women's Worlds of Ritual of Uzbekistan*, „The Journal of the Royal Anthropological Institute”, vol. 10, no. 2, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9655.2004.00192.x>.
- Krämer A., 2006, *Islam na території byvshei Rossijskoi Imperii*, [w:] S.M. Prozorov (red.), *Enciklopedicheskii Slovar*, t. 1, Moskwa.
- Massell G.J., 1974, *The Surrogate Proletariat: Moslem Women and Revolutionary Strategies in Soviet Central Asia, 1919-1929*, New Jersey, <https://doi.org/10.1515/9781400870295>.
- Mroczkowska J., 2010, *Kirgiskie małżeństwa przez porwanie – doświadczenie czasu, kolektywności i przemocy*, „LUD”, t. 94.
- Nedoluzhko L., Agadjanian V., 2015, *Between Tradition and Modernity. Marriage Dynamics in Kyrgyzstan*, „Demography”, vol. 52.
- Ó Beacháin D., 2009, *Tulip Revolution, Kyrgyzstan*, [w:] I. Ness (ed.), *International Encyclopedia of Revolution and Protest*, Oxford.

Thieme S., 2008, *Living in Transition. How Kyrgyz Women Juggle Their Different Roles in a Multi-local Setting*, „Gender, Technology and Development”, vol. 12 (3), <https://doi.org/10.1177/097185240901200303>.

Źródła internetowe

Amnesty International, 2016, *Important Step Forward for Girls' Rights in Kyrgyzstan*, 5 X, online: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR5849372016ENGLISH.pdf> – 20 IV 2019.

Ashiraliev E., 2018, *Feminism Through Pictures. How Girls of South Kyrgyzstan Fight for Women's Rights*, 1 I, online: <https://voicesoncentralasia.org/feminism-through-pictures-how-girls-in-the-south-of-the-kyrgyz-republic-fight-for-womens-rights/> – 29 IV 2019.

Becker C.M., Mirkasimov B., Steiner S., 2016, *Forced Marriage and Birth Outcomes*, online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2946724 – 18 IV 2019.

Beishenbek Kyzy E., 2012, *Kyrgyz Migrant Women Brutally Assaulted In 'Patriotic' Videos*, 31 V, online: <https://www.rferl.org/a/kyrgyz-migrant-women-brutally-assaulted-in-patriotic-videos/24599390.html> – 25 IV 2019.

Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2016, *National Gender Profile of Agricultural and Rural Livelihoods – Kyrgyz Republic. Country Gender Assessment Series*, online: <http://www.fao.org/3/a-i5763e.pdf> 28 – 01 V 2019

Galdini F., 2014, *Bride Kidnapping In Kyrgyzstan*, 29 V, online: <https://www.rferl.org/a/bride-kidnapping-in-kyrgyzstan/25403604.html> – 20 IV 2019.

Ibraeva G., Moldosheva A., Niyazova A., 2012, *Kyrgyz Country Case Study*, Washington, DC: World Bank. © World Bank, online: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/9151> License: CC BY 3.0 IGO – 9 IX 2020.

International Federation for Human Rights, 2016, *Women and Children from Kyrgyzstan Affected by Migration. An Exacerbated Vulnerability*, online: https://www.fidh.org/IMG/pdf/rapport_kyrgyzstan_uk-2-web2.pdf – 29 IV 2019.

International Labour Organization, *Ratifications for Kyrgyzstan*, online: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11200:0::NO::P11200_COUNTRY_ID:103529 – 21 X 2019.

Manjoo R., 2014, *Report of the Special Rapporteur on Violence Against Women, Its Causes and Consequences*, UN General Assembly Human

- Rights Council, Geneva, online: <https://undocs.org/en/A/HRC/26/38> – 22 IV 2019.
- New Progressive Law on Domestic Violence Adopted in Kyrgyzstan*, 2017, 10 V, online: <http://www.unwomen.org/en/news/stories/2017/5/news-new-progressive-law-on-domestic-violence-adopted-in-kyrgyzstan> – 11 IV 2019.
- Peshkova S., 2009, *Muslim Women Leaders in the Ferghana Valley. Whose Leadership Is It Anyway?*, „Journal of International Women’s Studies”, vol. 11, issue 1, online: <https://vc.bridgew.edu/jiws/vol11/iss1/2/> – 09 IX 2020.
- Roza Otunbayeva Initiative, online: <http://roza.kg/foundation/appeal-founder/> – 23 IV 2019.
- Turaeva R., 2018, *Women as Change Agents in Muslim Societies. Gender and Change in Post Soviet Central Asia*, [w:] M. Najafizadeh, L. Lindsey, (red), *Women of Asia. Globalization, Development, and Gender Equity*, Nowy Jork, online: https://www.researchgate.net/profile/Rano_Turaeva/publication/319153361_Women_as_Change_Agents_Gender_in_Post-Soviet_Central_Asia/links/5a869b5eaca272017e56ac11/Women-as-Change-Agents-Gender-in-Post-Soviet-Central-Asia.pdf – 28 IV 2019.
- United Nations Development Programme, 2017, *Gender Equality and Women’s Empowerment in Public Administration*, online: <https://www.undp.org/content/dam/rbec/docs/UNDP-Gender%20equality%20in%20public%20administration.pdf> – 12 IV 2019.
- Роза Исаковна Отунбаева – Президент Кыргызской Республики*, 2010, 2 VII, online: https://web.archive.org/web/20101226063120/http://kyrgyz-el.kg/index.php?option=com_content&task=view&id=604&Itemid=44 – 20 X 2019.
- Федеральная Миграционная Служба Российской Федерации, *Сведения в отношении иностранных граждан, находящихся на территории Российской Федерации, в половозрастном разрезе (по состоянию на 5 апреля 2016 г.)*, Главное Управление по Вопросам Миграции МВД, online: http://гувм.мвд.рф/about/activity/stats/Statistics/Svedeniya_v_otnoshenii_inostrannih_grazhd/item/5850/ – 20 X 2019.
- Roza Isakovna Otunbaeva – Prezident Kyrgyzskojj Respubliki*, 2010, 2 VII, online: <https://web.archive.org/web/20101226063120/http://kyrgyz->

el.kg/index.php?option=com_content&task=view&id=604&Itemid=44 – 20 X 2019.

Federalnaja Migracionnaja Sluzhba Rossijskoj Federacii, *Svedenija v otnoshenii inostrannykh grazhdan, nakhodjashhikhsja na territorii Rossijskoj Federacii, v polovozrastnom razreze (po sostojaniju na 5 aprelja 2016 g.)*, Glavnoe Upravlenie po Voprosam Migracii MVD, online: http://guv.m.mvd.rf/about/activity/stats/Statistics/Svedenija_v_otnoshenii_inostrannih_grazh/item/5850/ – 20 X 2019.

Kirgistan, niewielka centralnoazjatycka republika, od trzydziestu lat zмага się z trudem niepodległości. Ten górski kraj, stanowiący niegdyś odległe peryferie Związku Radzieckiego, dzisiaj pod wieloma względami jest inspirującym demokratycznym wyjątkiem na tle państw regionu. Mimo to w procesie formowania nowoczesnego państwa, zintegrowanego z gospodarką światową organizmu ekonomicznego czy otwartego społeczeństwa, młoda republika kirgiska styka się z podobnymi trudnościami, co jej poradzieccy sąsiedzi. Nie zawsze radzi sobie z nimi lepiej, niewątpliwie natomiast czyni to w sposób bardziej otwarty.

Kirgiska transformacja jest intrygująca pod wieloma względami. Poza rzucającym się w oczy aspektem politycznym otwartość zachodzących w republice zmian umożliwia śledzenie innych istotnych przemian: gospodarczych, społecznych czy kulturowych, a także dokonywanych przez republikę wyborów międzynarodowych. Kirgistan niekoniecznie osiąga spektakularne sukcesy na tych polach, niemniej jednak dylematy rozwoju, stojące przed nim, w znacznej mierze są również problemami jego sąsiadów. Zasobniejsze w surowce i pozornie stabilniejsze Kazachstan czy Uzbekistan niechętnie jednak te problemy komunikują. Dlatego też analiza wydarzeń i procesów zachodzących w Kirgistanie pozwala na ukazanie szerszego kontekstu regionalnego i swoiste „odkodowanie” tamtejszej rzeczywistości.

Ze wstępu

<https://akademicka.pl/>

ISBN 978-83-8138-107-9

9 788381 381079

